

<https://doi.org/10.15407/uhj2026.02.201>

УДК 929 Якоб Спон

Георгій ПАПАКІН

доктор історичних наук, директор Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ, Україна)

hparakin@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-5647-1686>

АНТИКВАРІАНІСТ XVII ст. ЯКОБ СПОН — ПРЕДТЕЧА СУЧАСНОГО ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА

Метою дослідження є висвітлення початків формування фундаментальної науки соціогуманітарного циклу — джерелознавства, формування уявлень про структуру всього наукового циклу, визначення предмета дослідження за ранньомодерної доби. Одним з «батьків» такого наукового напрямку став Якоб Спон, французький антикваріаніст, лікар, збирач античних артефактів. Розкриття обставин його життя та творчості дозволяє говорити про його вагомий внесок у початок становлення сучасної системи наукових знань. **Методологічне підґрунтя** дослідження сформовано традиційними підходами історизму та наукової неупередженості. Важливе методологічне значення мають уявлення про унітарну природу джерела незалежно від його форми й виду, міждисциплінарність джерельних досліджень, історію формування наукових уявлень про джерела, основи яких було закладено за доби Ренесансу та раннього модерну. **Наукова новизна** визначається необхідністю подолати як модернізаційний, так і ретроградний підходи до оцінки творчого внеску видатного французького вченого ренесансної доби Якоба Спона, майже невідомого в Україні, у розвиток наукового знання. **Висновки.** Вивчення життя та наукового доробку Якоба Спона свідчить, що він став одним із перших антикваріаністів, який спробував опрацювати структуру знань про джерела минулого. Він присвятив своє життя дослідженню античних і середньовічних речових джерел у Франції, Італії, Греції, Малій Азії. У своїй головній праці він писав про вісім джерелознавчих

Цитування: Папакін Г. Антикваріаніст XVII ст. Якоб Спон — предтеча сучасного джерелознавства. *Український історичний журнал*. 2026. № 2 (587). С. 201—216. <https://doi.org/10.15407/uhj2026.02.201>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2026. № 2 (587)

наук, що мали за мету всебічне описування таких залишків минулого. У комплексі вони мали складати науку археографію, тобто описування всіх джерел, які збереглися від античної доби. Це дає підстави говорити, що Я. Спон став справжнім «батьком» нинішньої науки про джерела, а не тільки сучасних археології, археографії, епіграфіки, культурології тощо.

Ключові слова: *Якоб Спон, антикваріанізм, джерелознавство, археографія.*

Ім'я Якоба Спона (Jacob / Jacobus / Jacques Spon, 1647—1685) мало відомо сучасним дослідникам соціогуманітарних наук. В Україні він практично незнаний, за винятком окремих згадок у загальних працях з історії археології, археографії, культурології тощо. Це жодним чином не віддзеркалює роль і значення цієї постаті в науковому, культурному й інтелектуальному житті Європи ранньомодерної доби, вплив на становлення сучасної системи наукових знань. Зокрема, малодослідженою є його роль у становленні джерелознавства, формуванні системи наук, що його складають.

Якоб Спон отримав професійний медичний фах у Парижі та Монпельє, був популярним лікарем у Ліоні, пропагував нові методи лікування, був авторитетним діячем протестантської громади Півдня Франції. Але європейська відомість прийшла до нього завдяки мандрям Італією, Далмацією, Грецією, Малою Азією в 1675—1676 рр., збиранню античних артефактів, дослідженню давньогрецьких і римських споруд, поховань, скульптур, написів. Знанням його ім'я зробили праці про старожитності Ліону та Женеві, членство в «Республіці листів», що об'єднувала інтелектуалів від Італії до Швеції, від Німеччини до Англії. Ще за життя та після його передчасної смерті написані ним книги видавалися французькою, англійською, нідерландською, німецькою мовами.

Головним твором, який уславив ім'я Спона в науці, став ґрунтовний латиномовний огляд відомих на той час в Європі античних пам'яток, написів, споруд і мистецьких артефактів — «Опис різноманітних старожитностей...» [1]. У цій праці автор здійснив перший систематичний начерк наук, які займалися їхнім дослідженням, визначив загальну сферу наук про матеріальні пам'ятки минулого. Спон спробував коротко окреслити предмет та об'єкт кожної з таких дисциплін. Ба більше, він запустив до широкого вжитку також свої назви відповідних наук [1, с. 5—6]. Частина з них дійшла до нашого часу — археологія, археографія, бібліографія, іконографія тощо. Інша частина сконструйованих ним назв не прижилася. Книзі Спона судилося стати справжнім науковим бестселером кінця XVII та XVIII ст. Уже після смерті автора ця праця, як і оповідання про подорож османськими володіннями в Європі та Малій Азії, кілька разів публікувалися у Франції, Швейцарії, Великій Британії, італійських і німецьких землях навіть до початку XIX ст.

Ліонський лікар написав майже два десятки творів різного змісту та характеру французькою мовою та латиною. За опосередкованими відомостями, по його смерті залишилося ще декілька неопублікованих рукописів. Серед них створені за зразком «Порівняльних життєписів» Плутарха біографії діячів античної доби: життєпис римського полководця Сципіона Африканського опублікував Габріель Дюмон, племінник Спона, у 1717 р. в журналі «Histoire critique de la République des Lettres» [2].

Імовірно, що саме через латиномовні праці, підписані «Jacobus Sponium», у літературі його здебільшого називають Якобом, а не Жаком. Можливо, на це вплинуло також німецьке коріння роду Спонів, який походив зі швабського Ульму й перебрався до Ліону в 1551 р., менш ніж за століття до народження нашого ерудита.

У доробку вченого — ґрунтований на рукописах, мемуарах та офіційних актах наративний твір про історію та політичну систему міста Женеви [3]. Цій книзі судилося довге життя: до кінця XVIII ст. її було перекладено англійською, німецькою, нідерландською мовами. Вдячні містяни вшанували пам'ять ліонського антикваріаніста, назвавши на його честь одну з площ Женеви.

Книга певною мірою навіть віщувала трагічну долю ерудита. Саме до Швейцарії змушений був тікати Я. Спон після скасування в жовтні 1685 р. Нантського едикту, ухваленого королем Анрі IV ще в 1596 р. Його онук Луї XIV остаточно анулював цей акт позірної релігійної толерантності, фактично оголосивши французьких кальвіністів поза законом та спричинивши їхнє переслідування. Багато з них залишило батьківщину, роз'їхалися Старим і Новим Світами. Спон також почувався в небезпеці, адже п'ять років тому він категорично відхилив пропозиції представників королівського двору перейти в католицизм. Вчений негайно виїхав до Цюриху, де йому обіцяли стипендію. На нещастя, дорогою його пограбували. Позбавлений усіх статків, а найголовніше — дбайливо зібраної колекції артефактів, монет, медалей, усесвітньо відомий учений помер у лікарні міста Веве кантону Во на Різдва 1685 р. Йому було всього 38 років [4, с. 444—445].

Науковий авторитет цього лікаря та антикваріаніста визнавався і в XIX ст. Історик та археолог Едмон Ле Блан (Edmond-Frédéric Le Blant, 1818—1897), автор брошури про конфесійну позицію вченого, назвав його «патріархом науки» [5, с. 3]. Хоча йшлося конкретно про археологію, але такий висновок актуальний також для всього циклу джерельних наук.

Автор першого системного дослідження внеску антикваріаністів у розвиток історичної науки італійсько-британський учений Арнальдо Моміліано (Arnaldo Dante Argone Momigliano, 1908—1987) в середині XX ст. визнавав Спона засновником нового методу в історіографії [6, с. 299].

Така думка не змінилася і в XXI ст. Своєрідний підсумок наукового доробку вченого підбив сучасний історик Томас Роебух (Thomas Roebuch): «За своє відносно коротке життя Спон зарекомендував себе як провідна постать у міжнародному світі антикваріанізму, також він запам'ятався як визначний дослідник в області багатьох сучасних наук» [7, с. 154].

І. Моро, автор найновішого дослідження епістолярної спадщини ліонського лікаря, також відзначив: «Якоб Спон намагався теоретизувати об'єкт своїх досліджень у науці про античність. Він дав їй назву “археографія” та наукове визначення, близьке до того, що ми сьогодні називаємо археологією» [8].

Варто бодай коротко згадати про європейський антикваріаністський рух XV—XVIII ст. та його учасників. Ці рядки, зрозуміло, не претендують на аналіз усієї проблеми антикваріанізму як наукового напрямку та суспільного руху. Уміщують лише дотичні міркування в межах тематики цієї статті.

Антикваріаністи (англ.: antiquary, antiquarian, archaist) доби Ренесансу, раннього та класичного модерну набули широкої відомості завдяки своїй діяльності зі збирання, описування, вивчення історичних скарбів: скульптур, монументів, архітектурних пам'яток, різноманітних художніх артефактів, прикрас, монет, медалей, рукописів, написів, малюнків тощо від античності до середньовіччя. На відміну від істориків тієї епохи вони принципово не створювали масштабних наративів на підставі опрацьованих джерел. Ці збирачі та дослідники навіть уникали узагальнень, а лише говорили про конкретні факти, що віддзеркалилися в зібраних пам'ятках та артефактах.

Це не заважає відвести їм почесне місце в історії насамперед джерелознавства та інших джерелознавчих наук. Завдяки їм з'явилися такі напрями досліджень як генеалогія, палеографія, нумізматика, фалеристика, епіграфіка, некрополістика, пам'ятокознавство, локальна та регіональна історія тощо. Найбільше ж вони приклалися до дослідження джерела як специфічного феномену, який поєднував минуле, сучасність і майбутнє. Створено його було в давнину, досліджено в сьогоденні, але воно існуватиме й вивчатиметься також у прийдешньому.

Наприкінці XVIII—XIX ст., коли відбулося становлення всього циклу соціогуманітаристики, антикваріаністи поступово опинилися на маргінесі науки. Їх стали розглядати як аматорів, колекціонерів і торговців культурними скарбами, які не мали жодного стосунку до набуття знань, їх називали дилетантами, оскільки вони не переймалися проблемами історії, політики, розвитку суспільства, релігії, економічним і культурним життям та ін., а цілком зосереджувалися на дослідженні джерел.

Лише в середині XX ст. антикознавець А. Моміліано порушив питання ролі антикваріанізму в становленні історичної науки та пов'язаних з нею дисциплін, завдяки яким відбулася справжня революція в соціогуманітарній сфері. Учений окреслив співвідношення між первинними й вторинними джерелами, що визначило роль антикваріаністів, адже вони зосереджувалися на первинних джерелах: «Увесь сучасний метод історичного дослідження ґрунтується на розрізненні оригінальних і похідних авторитетних даних [...]. Ця різниця між оригінальними авторитетними даними та працями старих істориків стала загальною спадщиною історичних досліджень лише наприкінці XVII століття. Відмінності, звичайно, можна було знайти й до того часу, але воно не було сформульоване з будь-яким ступенем точності або за умовчанням уважалось необхідною передумовою історичного дослідження. У формуванні нового історичного методу — й, отже, у створенні сучасних історичних описів стародавнього світу — так звані антикваріаністи відігравали помітну роль і розв'язували важливі проблеми. Вони показали, як використовувати нелітературні свідчення, але вони також змусили задуматися над різницею між збиранням фактів та інтерпретацією фактів» [6, с. 286].

Наведення такої довгої цитати є виправданим із погляду окреслення ролі антикваріаністів у становленні історичного мислення нової доби. Щоправда, Моміліано не зробив наступного кроку та не визнав за тим дослідницьким полем, яке опрацьовували антикваріаністи, якоїсь специфіки. Він стверджував, що у XIX ст. відмінності між їхніми працями та студіями істориків стерлися. Важко погодитися з такою категоричною заявою. Саме антикваріаністський підхід до джерел як

сенсових і візуальних свідчень минулого став підґрунтям для виділення в XIX—XX ст. джерелознавства в окрему соціогуманітарну науку.

Отже, антикваріаністам — визискувачам речових і візуальних залишків минулих епох — стало до снаги взяти на себе завдання опрацювання вихідних засад джерельних досліджень. Розглянуте Моміліано сюжетне поле було надзвичайно широким — від античності до Ренесансу та модерної доби. Довгим став список згаданих ним антикваріаністів, де одне з перших місць заслужено посів лікар з Ліону. Щодо нього історик писав: «1679 р. Якобус Спон зі заповзятістю апостола нового методу проголосив вищість археологічних свідчень...» [6, с. 299]. Щоправда, у тому місці праці Спона, на яку посилався Моміліано, археологію навіть не згадано. Йшлося про конкретні артефакти та пам'ятки мистецтва («бронза і мармур») ¹ [9, с. 30—31].

Згодом такі думки сприйняла більшість фахівців із соціогуманітаристики, а Моміліано навіть почали вважати засновником нової науки — культурології [10]. У сучасних дослідженнях уже йде мова про внесок окремих представників цієї загальноєвропейської спільноти в зародження тих або інших дисциплін джерелознавчого циклу. Розглядається специфіка британського, французького, німецького антикваріанізму [11; 12; 13, с. 121—177]. Багато уваги приділено «Res Publica Litterarum» («Республіка вчених» / «Республіка листів») — міжнародному інтелектуальному товариству антикваріаністів XVII—XVIII ст., які здебільшого листувалися між собою. Французький історик Ів Моро (Yves Moreau) так визначив завдання цієї спільноти: «Головною метою цієї величезної мережі був, перш за все, обмін знаннями та інформацією в усіх галузях: історії, медицині, теології, філології, літературі тощо. Ця вчена республіка функціонувала як “публічний простір” для обмінів, де поширювалися критичне мислення та науковий метод, який все ще був у зародку» [8]. Члени цієї «Республіки» мали навіть свої друковані видання: «Journal des Sçavans» і «Nouvelles de la République des Lettres» [14]. До речі, сам Спон уживав більш влучне визначення для позначення інтелектуальної спільноти, до якої належав — «La République des Antiquaries» [15, с. 14].

Цей дослідник старожитностей використовував термін «антикваріанізм» для позначення власних наукових зацікавлень. Він визнавав, що іншого, кращого на той час не існувало [16, с. 13]. Утім, у своїй капітальній праці про артефакти, пам'ятки та джерела античної доби Спон надав перевагу іншому терміну — «ерудит». Очевидно, що вони не служили синонімами, не заміщували один одного, проте були в чомусь подібними.

Стан дослідження життя та діяльності Я. Спона можна характеризувати як парадоксальний. Той саме А. Моміліано писав про велику потребу «адекватного дослідження про Спона» [6, с. 300], яке й досі відсутнє. Ще в XIX ст. періодично виходили праці про ті чи інші обставини біографії та творчості відомого анти-

¹ «Il nous fera voir dans ses premieres dissertations comment par un miracle inoui les Auteurs anciens, tout hommes qu'ils estoient, avoient moins de passion que le marbre et que le bronze d'apresent, et comment au contraire le bronze et le marbre d'alors estoient plus susceptibles de passion que les hommes de ce siecle» [9, с. 30—31].

кваріаніста, але вони не розв'язали багатьох ґрунтовних питань, пов'язаних з його постаттю. Можна констатувати, що Спон — досить відомий в Європі, проте недостатньо досліджений учений. Насамперед це стосується різних аспектів його наукових зацікавлень, наук, у становленні яких він відіграв визначальну роль.

Поєднання невивченості та знаності постаті науковця породжує різноманітні довільні трактування. У цьому випадку спостерігається тенденція серед представників багатьох гуманітарних наук зараховувати Я. Спона до батьків-засновників своїх напрямків досліджень. Найбільше тут вирізняються археологи, які на підставі єдиного побіжного згадування терміну «археологія» в передмові до «*Miscellanea eruditaе antiquitas*» донині вважають ліонського лікаря засновником своєї науки [17, с. XXVIII—XXIX; 18, с. 47—49; 19]. Зокрема, відомий російський археолог Л. Клейн написав, що «...Спон віродив давньоримський термін “археологія” (або як варіант — “археографія”) для визначення нової науки про давні пам'ятки релігії, історії та мистецтва (архітектури, скульптури та ін.)» [20, с. 135—136]. Як часто буває в російській науці, і в цьому тексті, і в загальній характеристиці відомого антикваріаніста наявні свідомі перекручення. Адаже обидва терміни — грецького походження; «археографія» для Спона — це не варіант «археології», а точніше визначення даної науки. Далі Клейн дорікав французькому антикваріаністу, що той нібито визнав за справжні джерела тільки написи, але не інші «матеріальні старожитності». Це повністю суперечить декларації Спона про вісім джерелознавчих наук, які сукупно складають археографію. Ніколи не відмовлявся той і від використання писемних свідчень, викопних артефактів, пам'яток, архітектурних споруд тощо. Вочевидь російський автор не знайомився з працями знаного вченого, а користувався згадуваннями про них в наявній історіографії.

У передмові до «*Miscillenia eruditaе antiquitas*» окреслено цілий цикл джерелознавчих наук, які вчений спробував класифікувати: від нумізматики (нумізματοграфії) та епіграфіки (епіграмотографії) до гліптографії. І кожна з цих дисциплін має право назвати його своїм батьком. Зокрема, це стосується епіграфіки, на чому наполягає автор статті з французької Вікіпедії [21]. Або ж історики мистецтва, які також цілком справедливо вважають ліонського лікаря одним із засновників своєї науки.

Найагресивніше поводяться російські археографи, котрі запекло сперечаються з археологами за «батьківство» Спона. На переконання перших, той — основоположник сучасної археографії [22, с. 453—464; 23, с. 45], адже він ужив такий термін слідом за «археологією» в першому реченні передмови до своєї головної праці.

Тож стало загальним правилом уміщувати його ім'я на початку нарисів історії кількох джерелознавчих наук. Подібні ритуальні згадування мають дуже мало спільного з реальним портретом Я. Спона, видатного антикваріаніста-джерелознавця, який побудував усі свої праці на ретельному дослідженні речових і писемних залишків минулих епох.

Потрібно конкретно визначити, який сенс вкладав Я. Спон у вжиті ним наприкінці XVII ст. терміни «археологія» та «археографія». Для цього варто звернутися до його твору «*Miscellanea eruditaе antiquitatis*». Публікацію книги було анонсовано 1683 р., але ще 1679 р. у Франкфурті малим накладом вийшов початковий

стислий варіант [24]. Повний текст праці був видрукуваний у Ліоні в 1685 р. [25, с. ХСІІ—ХСІІІ.]. Назагал дослідження було задумане як доповнення / продовження одного з найперших корпусів античних написів Жана Грутера (Jean Gruter, Jan van Gruytere, Janus Gruteris. 1560—1627), філолога, антикознавця, професора Віттенберзького, бібліотекаря Гейдельберзького університетів [26]. У виданні 1685 р. подано доповнення також до інших відомих на той час каталогів античних написів, артефактів, зображень тощо.

Ось фрагмент із передмови до головної праці Я. Спона, яка присутня в обох виданнях у тій самій редакції: «Перед тим як вести мову про старожитності, хочу сказати декілька слів про науку, яка прагне їх пояснити та яку я б назвав грецьким словом Археологія або Археографія, а також про мету та структуру цієї праці. Археографія — це пояснення або вивчення старожитних пам'яток, за допомогою яких давні люди прагнули поширити й передати нащадкам релігію, історію, політику та інші мистецтва й науки свого часу. Залежно від різних предметів, на яких фіксуються (ці знання — *Г. П.*), (археографію — *Г. П.*) можна поділити на відповідну кількість підрозділів. Нехай кожен виділяє та визначає їх на власний розсуд. Я ж би виділив насамперед вісім — за предметами такої ж кількості: монети, каміння, будівлі, статуї, дорожочіне каміння / геми, різьблені вироби, рукописи, знаярдя всіх видів»².

Далі Спон перелічив усі вісім визначених ним дисциплін, що в сукупності складали археографію як науку про речову спадщину античної доби. Для кожної з них був указаний об'єкт дослідження та назва. Здебільшого їх сконструював сам автор з двох грецьких слів у латинізованій формі: об'єкт дослідження та «*graphia*» (описування). Так, нумізματοграфія (*Numismatographia*) описувала античні монети, епіграмотографія (*Epigrammatographia*) — античні написи, архітектонографія (*Architectonographia*) — давню архітектуру, іконографія (*Iconographia*) — античне мистецтво та його пам'ятки (включаючи статуї), гліптографія (*Glyptographia*) — античні геми та камеї, тореуматографія (*Toreumatographia*) — барельєфи, бібліографія (*Bibliographia*) — манускрипти, ангеіографія (*Angeiographia*) — стародавні вази та тому подібне. Зайвим буде підкреслювати, що термін «археографія», що служив для них зразком, також було сконструйовано самим Якобом Спеном.

Суть термінотворення ерудита з Ліону очевидна. Він рішучо відходив від визначення згаданих ним наук як дослідження. Натомість підкреслював, що вони мають зосередитися на описуванні старожитностей. Про завдання вивчення певного

² «De Antiquitatibus tractaturus, pauca praefari mens est de scientia quae illis enodandis incumbit, quam Archaeologiam sive Archaeographiam Craeca voce nominare placet: nec non de hujus operis ratione, institutoque. Archaeographia est declaratio sive notitia Antiquorum monumentorum, quibus Veteres, sui temporis Religionem, Historiam, Politicam, aliasque tum artes, tum scientias propagare, posterisque tradere studuerunt. Pro varis ergo quibus imprimuntur subjectis in totidem scientias subdividenda videtur. Istas pro lubitu liceat unicuique partiri atque designare. Mihi praecipue octo statuendae videntur, juxta totidem subjecta, nummos, lapides, aedificia, statuas, gemmas, toreutama, manuscripta, insumentaque omnis generis» [1, с. 5]. Висловляю щирю подяку за переклад колегам-співробітникам Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України Дмитрові Гордієнку та Маркіянові Домбровському.

об'єкта свідчить друга складова частина терміну — «logia» у назві будь-якої науки. Спон дотримувався засадничих антикваріаністських традицій не теоретизувати, а описувати факти та події. Тому додавав до предмета вивчення науки іншу другу складову — «описування», тобто «graphia». Цим і пояснюється його перехід від «археології» до «археографії»: від дослідження до описування. З цього також можна зробити висновок, що основним терміном, який віддзеркалював його наукові зацікавлення, була саме «археографія».

Аналогічну коротку характеристику даної науки ліонський антикваріаніст також навів в іншій публікації того ж 1679 р. вже французькою мовою. Йдеться про головну працю в палкій дискусії («Критична публічна відповідь п. Гіе»), що розгорнулася в 1675—1680 рр. між Я. Спеном і мистецтвознавцем Жоржем Гіе де Сен-Жоржем (Georges Guillet de Saint-Georges, 1625(?) — 1705). Останній опублікував у 1675 р. книгу про нібито подорож Грецією французького військовополоненого (свого брата) [27]. Це був скоріше пригодницький роман, але з описом сучасного стану античних центрів — Афін і Спарти. Опубліковані мапи цих міст, інформація про руїни знаменитих споруд викликали обурення ліонського мандрівника своєю неточністю. Він щойно повернувся з подорожей Грецією та Левантом, під час яких особисто відвідав Афіни, бачив залишки Парфенону ще до його підриву в 1685 р. під час турецько-венетійської війни. Гіе намагався довести свою правоту за допомогою листів якихось французьких капуцинів та інших наративних джерел³.

Для нас цінність цієї дискусії полягає в її головному предметі. Сен-Жорж відстоював особливе значення наративних джерел, називаючи їхні свідчення єдиною правдивою історією. Натомість Спон доводив, що про минуле найбільше розповідають монети, написи, споруди. Серед іншого він зазначив: «...наука про античність щодо якої п. Гіе хотів ужити слово Антикваріат, насправді є знанням того, чому люди за античності хотіли навчитися від предків, їхній історії та політики, використовуючи оригінальні пам'ятники, які ті створили. Ми виділили вісім наук, які містяться в ньому. Його складають вісім основних наук, кожна з яких можна далі розділити на кілька інших» [9, с. 63].

Критичні матеріали щодо твору Гіе вийшли друком уже після публікації першої версії «Miscellanea...». Це видання згадано в тексті «Réponse critique» [9, с. 16]. Незрозуміло, чому там не фігурує «археографія». Але наявні всі вісім наук, що складала її за Спеном. Причому опис таких наук у даному творі більш докладний, з прикладами та посиланнями, з розкриттям об'єктів дослідження, лише дещо змінений порядок їхньої презентації.

Термін «археографія», автором якого беззаперечно виступає Спон, у його розумінні віддзеркалював процес описування всіх речових і зображувальних джерел, що дійшли до нас від античних часів. Як бачимо, неодмінною складовою таких пам'яток ліонський лікар уважав манускрипти. Проте вони були лише одним пунктом у шереху інших (від скульптур до виробів з дорогоцінного каменю та навіть ваз). У творчості Спона можна побачити лише один дотичний пункт до архео-

³ Про обставини конфлікту двох учених докладніше див.: [28].

графії. Це вміщення зображень і написів античних пам'яток на сторінках більшості його праць. А головний твір — «*Miscellanea erudite antiquates*» — узагалі з цього погляду варто розглядати як великий каталог відомих на той час античних артефактів, написів, місць поховання, залишків споруд.

Цілком очевидно, що перенесення сконструйованого ним терміну на сучасну науку про описування і публікацію писемних джерел, проголошення його «батьком» такої науки не має під собою належних підстав.

Улюбленими, якщо не казати головними, джерелами, які збирав, описував і досліджував Я. Спон, були артефакти, зображення, написи, монументи й споруди античної доби. Він майже цілком зосередився на вивченні та публікації речових пам'яток.

З офіційно визнаних 18 його праць речовій та візуальній спадщині античного світу присвячено ліву частину. Це 13 творів різного формату й значення, написані в різних стилях (дослідження, дискусії, листи, опис подорожі на Схід), різними мовами (французькою, латиною). Ще три праці присвячено суто медичним проблемам, пропаганді нових методів і засобів лікування. Інші дві — це історія Женеви, доведена до XVII ст., та трактат про історію віровизнань, написаний 1680 р. як лист-відповідь на пропозицію королівського сповідника, єзуїта Франсуа де ла Шеза, перейти в католицтво. Основою цієї праці так само стали античні джерела.

Це не означає, що вчений обходив стороною пам'ятки інших історичних періодів. Але порівняно з основною тематикою досліджень ці проблеми не посідають значного місця в його науковій спадщині. Навіть можна було б говорити про їхню випадковість. Проте написана за писемними джерелами політична історія Женеви — одна з великих і популярних праць останнього періоду — є категоричним спростуванням такого висновку. Тому правильніше буде стверджувати, що ліонський антикваріаніст не уникав дослідження писемних пам'яток, включених ним до вісімки археографічних наук під назвою «бібліографія», але вони ніколи не посідали провідного місця серед об'єктів його творчості. До того ж маємо врахувати темпоральний фактор, наявність або відсутність певних видів джерел у певні періоди минулого.

Писемні пам'ятки виступали як основа для дослідження політичної історії міста Женева [3], де було обмаль значних пам'яток кельтського та римського періодів. Причиною цього стала бурхлива історія міста, яке багато разів завойовували, палили, навіть перейменовували. Спон намагався висвітлювати історію Женеви за античної доби, переказуючи різні відомості від римських авторів, висловлюючи власні припущення щодо етимології назви міста тощо. Але відчувається, що під час таких управ він нібито перебував на чужому дослідницькому полі. І лише з оповідання про події IV ст. ситуація змінилася. Першим джерельним дороговказом стала рукописна Біблія з Женевської бібліотеки, що містила список тамтешніх єпископів практично від приходу християнства на ці землі. Верховний ієрарх Женеви відіграв надзвичайну роль у політичній системі управління містом. Разом з місцевим герцогом і його сеньйором герцогом Савойським він належав до тріумвірату, що адміністрував місто впродовж майже всього середньовіччя.

З моменту використання згаданої рукописної пам'ятки дослідник ніби отримав твердий ґрунт під ногами. Відчувалося, що він нарешті потрапив до звичного кола задокументованих відомостей про минуле. Надалі вчений використовував

також офіційні акти місцевої влади, наприклад, договірні статті, укладені міською громадою, єпископом і герцогом Немурським у 1511 р. та ін. З доби Середньовіччя на повний голос заговорили збережені архітектурні пам'ятки, монументи, написи, витвори мистецтва.

Натомість для вивчення минулого міста Ліон, заснованого також за античності, подібні писемні джерела, на думку Спона, ставали вже другорядними. Перше місце посіли збережені пам'ятки архітектури, написи, монументи, скульптури тощо. Наявний джерельний матеріал надав можливість порушити засадничі методологічні проблеми щодо значущості різних типів джерел. Ліонський ерудит видавав перевагу артефактам і речовим пам'яткам, що слушно підкреслив німецький дослідник Маркус Кафер (Marcus Käfer): «Написи мають цінність документів, джерел такою самою мірою, як і книги. Їхня автентичність навіть здається Спону більш достовірною, оскільки легше виявити фальсифікації, відрізнити те, що стародавнє, від того, що не є таким, ніж це можна зробити для книг. Специфіка матеріалу, варіації у формі літер, типи символів, глибина гравіювання та написання, за його словами, є незаперечними критеріями автентичності для напису, який важче підробити, ніж книгу. Книги хибно приписувалися різним авторам, а їхнє значення було применшено неухважними переписувачами» [29, с. 420].

Спон доводив, що писемні джерела не можна вважати непогрішними. Передусім йшлося про помилки переписувачів: «Звідки береться стільки різночитань у найкращих книгах, як не з помилки переписувачів, а іноді також з їхнього невігластва...» [30, с. CXLVI]. Далі він спростовував принципову, непереборну відмінність між писемними й речовими джерелами. Антикваріаніст не без пафосу стверджував, що всі залишки старовини є не що інше, як ті саме книги, «чії кам'яні та мармурові сторінки були написані залізом і долотом» [30, с. CXLVII].

Тут конкретно йшлося про дослідження ліонських старожитностей — першу книгу молодого вченого. В історіографії її заведено вважати методологічно дуже цінною. Саме там Спон уперше виклав свої погляди на роль і місце речових і зображувальних джерел у дослідженні минулого, порівняв первинні та вторинні пам'ятки, дійшов висновку щодо їхнього виняткового значення для історії. Антикваріаніст критично висловлювався щодо точності відтворення латинських написів у наявних публікаціях — йому постійно доводилося звіряти їх з оригіналами, виправляти численні помилки публікаторів.

При тому він сам ніколи не нехтував свідченнями писемних джерел. Досліджуючи артефакти та мистецькі пам'ятки, ліонський антикваріаніст не залишав поза увагою численні вказівки щодо них, які містились у творах античних авторів. На сторінках своєї головної праці «*Miscellanea eruditae antiquitatis*», говорячи про написи, монументи, геми, вази тощо, Спон згадував дотичні місця з літературних та історичних творів Гомера, Вергілія, Цицерона, Тита Лівія, Плінія, Страбона, Тацита, Светонія та ін. Він використовував вторинні, наративні джерела виключно задля отримання інформації про первинні. І в назві книги про історію Женеви навіть у заголовку позначено, що її написано за писемними джерелами («*Tirée fidèlement des Manuscrits*»).

Якоб Спон у своїх працях вів мову про різні шляхи отримання відомостей про минуле, які визначали форму й сенс вихідної інформації. Перевага надавалася чуттєвому, а не раціональному сприйняттю історії. Воно виявлялося в артефактах, художніх витворах, скульптурі тощо. В одній з перших своїх праць 1673 р. антикваріаніст з Ліону підкреслював: «За Античності казали, що живопис — це мовчазна поезія, а поезія — це живопис, що говорить, адже йдеться про приємне розташування слів. Але [...] те, що вводиться до нашої свідомості одним із почуттів, утворюється там міцніше...» [15, с. 3—4].

Такі спостереження видаються цілком слушними. Саме в такій площині полягає різниця між відомостями, які містяться в писемних джерелах, і тими, що віддзеркалюють мистецькі витвори й артефакти.

Поза сумнівом, останні дійсно є більш виразними, сенситивними. Вони впливають не тільки й не стільки на розум, скільки комплексно на всю систему людських почуттів. Вони здатні досягати самого серця, міцно закарбовуватися в пам'яті. Очевидно, у тому полягала специфіка джерелознавчої практики антикваріаністів: вивчати емоційно місткі артефакти та мистецькі витвори, а не більш стримані писемні пам'ятки. Якщо говорити метафорично, то перші гучно волають до нащадків, розкривають емоції сучасників і звертаються до почуттів спостерігача, а другі — тихо шепочуть про події минулого, впливаючи на розум.

Аналогічну думку Спон висловлював і пізніше. У його праці 1679 р., у вже наведеній раніше цитаті, писемні свідчення минулого протиставлялися мистецьким артефактам, сповненим тогочасної пристрасності: «...неймовірним дивом стародавні письменники, якими б вони не були людьми (у своїх творах — Г. П.), виявлялися менше пристрасними, ніж мармур і бронза, що дійшли до нас, і [...] навпаки, бронза та мармур минулого часу висловлювали більше емоцій, ніж люди того століття» [9, с. 39—31].

Як підкреслюють нинішні дослідники, уже сучасники Спона звертали увагу на його базову медичну освіту та професійний фах. Певною мірою цим можна пояснити його ставлення до джерел. Моміліано зазначав, зокрема: «Глумачення окремих предметів або написів було улюбленим заняттям цих людей. Вони виявилися спроможними оцінити не пов'язані між собою факти, які нам здаються зовсім далекими від будь-якого серйозного дослідження» [6, с. 8].

Загалом ставлення ліонського вченого до історії, можливостей її дослідження можна назвати досить песимістичним. У своїй єдиній, але дуже відомій історичній праці він зазначив уже на її початку: «Античність схожа на глупу ніч, темряву якої неможливо розсіяти, і в якій людина не може діяти інакше, ніж здійснювати пошуки, позбавлені сенсу» [3, с. 7].

Отже, маємо суцільну темряву, якою в очах ерудита XVII ст. була оповита античність. Тож є необхідність внести туди світло, щоб пошуки отримали сенс, мету, систему, зрештою — виявити достовірні відомості про минуле.

Роль такого світла не могли відіграти праці тогочасних і пізніших істориків. Ставлення ліонського ерудита до писання історичних наративів було досить іронічним. Уже на початку передмови до першої своєї наукової праці він зазначив:

«Я не претендую на створення історії Ліона. Щоб розпочати таку роботу, потрібно надто багато проникливості, надто багато зусиль і багато легкості в писанні. Не кожного століття народжуються генії, придатні для такого» [30, с. СХХІХ.]

Вочевидь заповзятий антикваріаніст натякав на праці колег / суперників — істориків, хоча посилався на їхні твори у передмові до своєї книги. Він не відчував якихось ознак другорядності, вторинності власного дослідження. Навпаки, саме з опису не подій далекої епохи, а предметів — прямих свідків тієї доби — народжувалося правдиве розуміння минулого. А слова про століття, не кожне з яких породжує генія-історика, могли стосуватися опублікованого у XVI ст. бургундським монахом Гійомом Параденом (Guillaume Paradin, 1510—1590) дослідження минулого Ліона [31]. Серед джерел цієї праці згадувалися поховання, написи, епітафії тощо.

У полемічній праці 1679 р. Спон різко критикував твердження свого опонента Жоржа Гіє, що в «книгах» (сучасною мовою — у наративах) міститься «сама історія» («l'histoire mesme»). А різні артефакти, медалі, написи — лише «пам'ятки, що прислужуються історії» («monumens qui servent á l'histoire»). Мабуть, ще з тих часів тривають розмови про засадничу «допоміжність», «сировинність» джерелознавчих наук. Ліонський антикваріаніст заперечував: «Як на мене, котрий не визискує подібних вишуканих відмінностей, то я скажу, що книги — це не більше історія, ніж медалі чи написи, та що і ті, і ті — лише фрагменти, з яких її видобувають. Не можна навіть припускати, що книги мають значну перевагу, тому що вони більш доступні, та що вони надають більше матеріалу для збирання історії» [9, с. 59].

Отже, для Якоба Спона шляхи розв'язання проблеми «освітлення минулого» були очевидними. Головним знаряддям розв'язання ситуації з «темним минулим» ставало використання різноманітних джерел, головним чином, речових і візуальних. Він уважав саме такі свідчення, народжені побутом і мистецтвом, здатними хоч якоюсь мірою розсіяти екзистенційну темряву античної (і не тільки) історії. Саме речові та монументальні джерела надають можливість розкривати ті таємниці історії, що їх рясно розкидано сторінками наративів.

Засадничою особливістю досліджень джерел науковцем з Ліону став його індивідуальний підхід. Кожне джерело, незалежно від його виду, форми, статусу мало в очах дослідника свої власні риси. Уже згадуваний Кафер у своїй ґрунтовній розвідці про французького ерудита влучно підкреслив: «Спон виявляє здатність залишку (минулого — *Г. П.*) перетворюватися на історичне джерело до того, що той розкриє інформацію про себе, яку він містить, і саме з цієї причини він встановлює зв'язок із конкретним історичним контекстом. Звісно, сам Спон не може відмовитися від своїх знань, отриманих з історичної літератури: це допомагає йому в дослідженні та визначає його діяльність як дослідника. Його мета — показати, що певні об'єкти пропонують спостерігачеві допоміжні засоби просуватися в усвідомленні, застосовуючи частково літературну традицію або зовсім без її допомоги. Спон також визнає за кожним об'єктом власний, автономний інформаційний потенціал.

Кожне джерело, і Спон підтримує цю думку з ентузіазмом емпірика, є спочатку “*sui ipsius interpres*”»⁴ [29, с. 421].

Нарешті, ще одна особливість дослідницького методу вченого, підкреслена Кафером: «Спон зосереджує всю свою увагу на носії традиції: гравюрі та на тому, що на ній вигравійовано, оскільки він прагне довести документальне значення будь-якого напису з давніх залишків; для нього інструмент традиції, носій історичної інформації та зміст традиції ідентичні» [29, с. 419].

Характерною особливістю ставлення Я. Спона до джерел було його прагнення ознайомитися з ними якомога ближче, побачити на власні очі. Він мандрував Італією, Грецією, Малою Азією в пошуках артефактів, написів, залишків античних споруд, поховань тощо. Це надає можливість говорити про нього як про одного з перших «мандрівних антикваріаністів», який не обмежувався дослідженням відомих та описаних пам'яток. Він прагнув бути першовідкривачем матеріальних слідів античної цивілізації, а вже потім — описувачем і публікатором виявлених артефактів. Його мандри стали справжнім полюванням на залишки минулого.

Якоба Спона за правом можна вважати важливою постаттю в історії становлення джерелознавства та інших наук джерелознавчого циклу. Він не тільки проповідував примат речових і візуальних джерел над писемними. Ліонський ерудит відзначився на ниві термінотворчості, характерної для періоду юності наук. Він повернув із забуття античний термін «археологія» та сконструював термін «археографія», назви деяких інших наук про пам'ятки минулого. Для нього це були назви (остання — більш точна) циклу наук про дослідження всього джерельного спадку античного світу. Причому, на його переконання, більш корисним ставало не теоретичне вивчення, а відкриття, описування та публікація таких пам'яток. На думку Спона, саме в них, а не в наративах, створених наступними поколіннями, містилася справжня історія античної цивілізації. До того ж речові та візуальні джерела, мистецькі артефакти емоційно віддзеркалювали минуле. Вони здатні були розповісти не лише про факти та події, а й про почуття, сподівання, мрії, вподобання людей античної епохи.

Справжню спадщину Якоба Спона-джерелознавця нині актуалізовано явно недостатньо. Поза сумнівом, він певною мірою став причетним до становлення сучасних археології, археографії, епіграфіки, культурології, мистецтвознавства тощо. Але варто зрозуміти «справжнього Спона» — дослідника й описувача збережених джерел античної доби. Він розмірковував над наукою про старожитності та її складниками. Ліонський ерудит волів на власні очі побачити їх, перетворюючи в такий спосіб відкриту ним науку про старожитності — археографію — на польову. Саме таке палке бажання спричинило його знамениту мандрівку в 1675—1676 рр. Італією, Грецією, Далмацією та Малою Азією.

Сучасне джерелознавство прагне до набуття статусу фундаментальної науки соціогуманітарного циклу. Воно давно вже перестало бути допоміжною історичною наукою, придатною лише для видобування сировини для істориків — на-

⁴ «Власний інтерпретатор» (лат.).

ративістів. Так, можливо, можна визначити функції лише одного з розділів даної науки — історичного джерелознавства. Проте вся наука про джерела в повному її обсязі містить ще багато дисциплін, які всебічно та кумулятивно досліджують основний об'єкт — унітарне джерело [32]. Тому мусимо віддати належне Якобу Спону, який ще в XVII ст. вів мову про вісім таких дисциплін, прозорливо вказуючи на імовірність їхнього збільшення. Наразі важко порахувати такі науки. Французький антикваріаніст за правом може вважатися одним із «батьків» сучасного джерелознавства, усіх наук, які мають за мету розкрити склад і зміст цілого комплексу джерел як результатів діяльності людського суспільства впродовж його багатотисячолітнього існування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Spon, J. *Miscellanea erudita antiquitatis: in quibus marmora, statuae, musiva, toreumata, gemmae, numismata*, Grutero, Ursino, Boissardo, Reinesio, aliisque antiquorum Monumentorum Collectoribus ignota, & hucusque inedita referuntur ac illustrantur. Fratrum Huguetan & Soc. Lugduni. [Lyon], 1685. 376 p. [in Latin].
2. Moreau, Yv. Sur une oeuvre inédite de Jacob Spon publiée par son neveu Gabriel Dumond. *Hypothèses*. 13.10.2016. URL: <https://arsantica.hypotheses.org/181> (дата звернення: 29.01.2023) [in French].
3. Spon, J. *Histoire de la ville et l'Etat de Genève. Depuis les premier Siècles de la fondation de la Ville jusqu'a present. Tirée fidèlement des Manuscrits*. Vol. 1-2. Thomas Amaury, 1680. 376 p. [in French].
4. Boitel, L., Wingtrinier, A. *La Revue du Lyonnais*. 1882. Repr. Frankfurt: Outlook Verlag, 2024. 512 p. [in French].
5. Le Blant, E. Réponse a une Lettre [de Jaques Spon] du 13 Janvier 1680. Paris: Ch. Douniol, 1858. 22 p. [in French].
6. Momigliano, A.D. Ancient History and the Antiquarian. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*. 1950. XIII: 285-315.
7. Roebuch, T. Antiquarism in the Near East: Tomas Smith (1638—1710) and his Journey to the Seven Church of Asia. *Beyond Greece and Rome. Reading the Ancient Near East in Early Modern Europe*. J. Crogan (ed.). Oxford Un. Press, 2020. P. 132—162.
8. Moreau, Yv. Parcours, itineraries, rhizome: applications et limites danc un réseau de la République des Lettres. *Les Carnets du LARHRA*. 17.06.2024. URL : <https://publications-prairial.fr/larhra/index.php?id=1069> (дата звернення: 07.10.2024) [in French].
9. [Spon, J.] Réponce á la critique publiée par M. Guillet, sur le Voyage dt Greese de Jacob Spon: Avec quatre lettres sur le mesme sujets, de Journal d'Angleterre de Sieur Vernon, et la Liste des erreurs commises par M. Guillet dans son Athenas anciennes et nouvelle. Lyon: Th. Amaulri, 1679. 348 p. [in French].
10. Miller, P.N. Introduction: Momigliano, Antiquarianism and the Cultural Sciences. *Momigliano and Antiquarianism: Foundations of the Modern Cultural Sciences* / P.N. Miller (ed.). Toronto: Toronto Un. Press, 2007. P. 3—65.
11. Miller, P.N. *History and its Objects: antiquarism and material culture since 1500*. Ithaca, New York: Cornwell Un. Press, 2017. 300 p.
12. Parry, Gr. *The Trophies of Time: English antiquarians of seventeenth century*. Oxford, Oxford Un. Press. 1986. 400 p.
13. Schnapp, A. L'Europa des antiquaries. *La conquête du passé. Aux origines de l'archéologie*. Paris: Carré, 1993. 384 p. [in French].

14. Bots, J.A.H. & Wacquet, F. (Eds.). *Commercium litterarum. La communication dans la République des Lettres. Forms of communication in the Republic of Letters, 1600—1750* (Etudes de l'Institut Pierre Bay le XXV). Amsterdam / Maarssen: APA-Holland un. press, 1994. 333 p. [in French].
15. [Spon, J.] *Discourse sur une piece antique & curieuse de Cabinet de Jacob Spon, docteur medecine agrégé au College de Lyon*. Lyon: J. Faeton, 1674. 36 p. [in French].
16. [Spon, J.] *Lettres écrites sur une dissertation d'un voyage de Grèce, publié par Mr. Spon, Medicin Antiquaire, avec des Remarques sur les Madailles, les Inscriptious, L'histoire ancienne et la moderne, la Geographe, la Cronologie, et une Carte des Détroits de Constantinople, selen les noevelles Déconvertes de l'Antiquaire*. Paris: E. Michallet, 1679. 288 p. [in French].
17. *Amalthea oder Museum der Kunstmythologie und bildlichen Alterthumskunde: Im Verein mit mehrern Freunden des Alterthums / C.A. Bötiger (Hrsq.), B. 1*. Leipzig: G.J. Göschin, 1820. 554 s. [in German].
18. Bricout, L. *Aux origines de l'archéologia de la religion grecque. De la tradition antiquaire à l'expédition de Morée*. Thèse de doctorat de L'Université Paris. 2019. 479 p. [in French].
19. Schnapp, A. *The discovery of the past. The origins of archaeology*. London: British Museum Press. 1996. 384 p.
20. Kleyн, L.S. *Istoriya arkheologicheskoy mysli. V 2-ch t. T. 1*. Saint Petersburg, 2011 [in Russian].
[Клейн Л.С. *История археологической мысли. В 2-х т. Т. 1*. Санкт-Петербург, 2011. 668 с.].
21. Spon Jacob. URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/Jacob_Spon (дата звернення: 19.09.2022) [in French].
22. Valk, S.N. *O proiskhozhdenii termina "arkheografiya"*. *Arkheograficheskiy ezhegodnik za 1961 god*. Moscow, 1962. 453-464 [in Russian].
[Валк С.Н. *О происхождении термина «археография»*. *Археографический ежегодник за 1961 год*. Москва, 1962. С. 453—464].
23. Shashkova, O.A. *"...Dayot yazyk nemym veshchestvennym pamyatnikam"*. *Ocherki istorii arkheografii XV — nachala XX vv*. Moscow, 2017 [in Russian].
[Шашкова О.А. *«...Даёт язык немым вещественным памятникам»*. *Очерки истории археографии XV — начала XX вв*. Москва, 2017. 478 p.].
24. Spon, J. *Miscellanea eruditaе antiquitatis: sive Suplimenti Gruteriana liber primus: in quo eruditiora & intelecto difficiliora Marmora a Grutero omissa enodantur; statuis, gemmis, & toreamatis illustrantur*. Francofurten, 1679. 376 p. [in Latin].
25. Monfalcon, J.-B. *Etude sur la vie at sur ecrits de Jacob Spon. Spon, J. Recherche des antiquités et curiosités de la ville de Lyon, ancienne colonia des Romains et capitale de la Gaule Celtique*. Nouvelle ed. Lyon: L. Perrin, 1858. P. XXI-CXX [in French].
26. [Gruter, J.] *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani, in absolutissimum corpus redactae*. 2 vol. Heilderberg, 1603. 1650 p. [in Latin].
27. [Guillet, G.] *Athènes ancienne et nouvelle, et l'état présent de l'empire des Turcs, contenant la vie du sultan Mahomet IV, le ministère de Coprogli Achmet Pacha, et son campement devant Candie, avec le plan de la ville d'Athènes*. Paris: E. Michallet, 1675. 522 p. [in French].
28. "Querelle Guillet-Spon." *Banque de données AGON*. <https://obvil.huma-num.fr/agon/querelles/querelle-guillet-spon> (дата звернення: 12.02.2021) [in French].
29. Käfer, M. *Jacob Spon et Bernard de Montfaucon. De la conception de l'art chez les «Antiquaires» et la critique du comte de Caylus*. *Bulletin de l'Association Guillaume Budé: Lettres d'humanité*. 42 (décembre 1983): 414-426 [in French].
30. Spon, J. *Recherche des antiquités et curiosités de la ville de Lyon ancienne colonia des Romains et capitale de la Gaule Celtique*. Lyon: J. Faeton, 1673. 384 p. [in French].

31. Paradin, G. Mémoires de l'histoire de Lyon, en trois livres, avec les inscriptions antiques, les tombeaux et épitaphes, etc. Lyon, 1571. 477 p. [in French].
32. Papakin, H. Suchasne dzhereloznavstvo: status i rol v ukrainiskii sotsiohumanitarystytsi. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2024. 2 (575): 183-211 [in Ukrainian].
[Папакін Г. Сучасне джерелознавство: статус і роль в українській соціогуманітаристиці. *Український історичний журнал*. 2024. № 2 (575). С. 183—211].

Надійшла / Received 10.02.2026

Heorhii PAPANIN

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),

Director of the M.S. Hrushevskiy Institute of Ukrainian Archeography
and Source Studies of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

hpapakin@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5647-1686>

THE 17th CENTURY ANTIQUARIAN JAKOB SPON AS FORERUNNER OF MODERN SOURCES STUDIES

The purpose of the study is to highlight the origins of the formation of the fundamental science of the socio-humanitarian cycle-source studies, to form ideas about the structure of the entire scientific cycle, and to define the subject of research in the Early Modern era. One of the “fathers” of this scientific direction was Jacob Spon, a French antiquarian, medic, and collector of ancient artifacts. Disclosure of the circumstances of his life and work allows us to speak about his significant contribution to the beginning of the formation of the modern system of scientific knowledge. **The methodological basis of the study** is formed by traditional approaches of historicism, and objectivity of research. At the same time, the ideas about the unitary nature of the source, regardless of its form and type, the interdisciplinary nature of source studies, the history of the formation of scientific ideas about sources, the foundations of which were laid during the Renaissance and early Modern era, are of important methodological importance. **Scientific novelty** is determined by the practical ignorance in Ukraine of the figure of the outstanding French scientist of the Renaissance, the need to overcome both modernization and retrograde approaches to assessing his creative contribution to the development of scientific knowledge. **Conclusions:** the study of the life and scientific achievements of Jacob Spon shows that he became one of the first antiquarians who tried to work out the structure of knowledge about the sources of the past. He devoted his life to the study of ancient and medieval material sources in France, Italy, Greece, and Asia Minor. In his main work, he spoke about eight source sciences, which aimed at a comprehensive description of such remnants of the past. In the complex, they were to form the science of archaeography, that is, the description of all sources that have survived from the ancient era. This gives grounds to say that Spon became the true “father” of the current science of sources, and not only modern archaeology, archaeography, epigraphy, cultural studies, etc.

Keywords: Jacob Spon, antiquarianism, source studies, archaeography.